

Motion till riksdagen

1985/86: Jo258

Lars Werner m. fl. (vpk)

Livsmedelspolitiken

Livsmedelspolitiken bör utgå från alla medborgares behov av trygg tillgång, till rimliga priser, på näringsrik, smaklig och hälsosam föda. Från den utgångspunkten borde inriktning och omfattning av jordbruksproduktionen bestämmas, inte från de lönsamhetsvillkor som marknaden anvisar. En allt starkare opinion kräver förändringar.

Vpk anser att den livsviktiga debatten måste fortsätta och hoppas att opinionen för en ny livsmedelspolitik blir så stark att alla får rätt till god hälsa och hälsosam mat till ett pris som alla har råd att betala.

Den samhälleliga politiken på detta område har traditionellt i första hand syftat till att reglera förhållandena inom själva jordbruket. För ett antal årtionden sedan hade detta sin grund i att "modernäringen", jordbruket, var direkt försörjningskälla för huvuddelen av befolkningen. Vi har i dag en helt förändrad bild. Huvuddelen av tidigare brukningsenheter har slagits ut, yttre rationalisering, ökad maskin användning, insatsmedel och andra former för mer effektiv produktion har lett till att en jordbruksbefolkning på några få procent svarar för en jordbruksproduktion mycket större än tidigare.

Denna totala förändring i jordbruksproduktionen, med specialisering, koncentration och uppkomsten av en omfattande förädlingsindustri, har fått en rad både oanade och oönskade konsekvenser. Samhället har emellertid ännu inte dragit tillräckliga slutsatser av den faktiska förändringen av verkligheten. Det är hög tid att vidga begreppet jordbrukspolitik till en allmän livsmedelspolitik. En sådan skall omfatta inte bara produktion av livsmedel och råvaror till livsmedel, utan också förädling och distribution, frågan om konsumenternas inflytande, frågan om koncentrationen och om behovet av lokal livsmedelsproduktion. Den skall reglera strukturen. Den skall ange inriktning på resurshushållning, god markanvändning och beakta alla viktiga miljökrav.

Odlingens omfattning

En grundläggande princip beträffande jordbrukets omfattning är att all åkermark också skall brukas.

De klimatiska och andra förutsättningarna är mycket skilda i olika delar av landet, men variationsmöjligheterna är också stora. Ett skäl att bedriva jordbruk i alla delar av landet är dess stora regionalpolitiska betydelse. En stor del av glesbygdens folk är sysselsatta inom jord- och skogsbruk. En

levande miljö i hela landet, ett levande Sverige, där människor bor och arbetar, där landskapet inte är igenväxt och förbuskat, förutsätter ett levande jordbruk. Beredskapsskäl måste också beaktas. Vid en avspärrning skall vi dels klara totalförsörjningen, dels klara försörjningen i varje enskild del av landet. Också detta talar, trots alla skillnader i jordens produktivitet m. m., för jordbruk i alla landsdelar. I själva verket är det viktigt att de olika regionerna blir så "självförsörjande" som möjligt, att vi inte utarmar vissa områden och godtar en okontrollerad centralisering, innebärande att foder, mjölk, kött, bröd osv. i växande grad transporteras kors och tvärs över landet. Detta medför också färskare livsmedel av bättre kvalitet.

Det är främst genom stora mängder insatsmedel – handelsgödsel, bekämpningsmedel, importerade fodermedel – som ett överskott blir resultatet.

Därför innebär ett läge med ett tryckande överskott ett bra tillfälle att lägga om jordbruks- och livsmedelsproduktionen till en mer balanserad produktion.

Med den struktur och det system som råder i ekonomin kommer detta överskott ändå inte världens svältande människor till godo.

Jordbruket kan inte alltid ses som en fristående näring utan kan med fördel ses i kombination med andra sysselsättningar. Sambandet med skogsbruket är naturligt och traditionellt i många delar av landet. Också frukt- och trädgårdsodling, bärödling/plockning, biodling, jakt, svampodling/plockning, diverse hantverk, turism och fiske kan ses som delar av en allsidig verksamhet för att upprätthålla jordbruket också i områden med lägre produktivitet.

Fisket i försörjningen

Fisket har som näring ofta kombinerats med jordbruk; det gäller inte enbart insjöfisket utan i stor utsträckning också havsfisket. Det egentliga yrkesfisket är numera av ganska liten omfattning. Fisk är en viktig källa för att tillföra kroppen animaliskt protein. Från konsumentens synvinkel är därför fiskerinäringen av stor betydelse. Utöver näringsmässiga skäl talar flera andra för att livsmedelspolitiken bör främja en ökad produktion och konsumtion av fisk och fiskprodukter.

Räknat per individ är Sverige världens främsta importör av fiskprodukter. Det bör därför finnas utrymme för utbyggnad av fiskförädlingen om det görs i samplanering med andra näringar. Fisket bör ges bättre villkor och förutsättningar. Även vattenbruk med odling av olika slag bör utvecklas. En kraftig expansion på detta område skulle kunna ge arbeten åt flera tusen personer, samtidigt som det minskar sårbarheten på området och kan åstadkomma en faktisk kostförbättring. Ett optimalt fiske förutsätter noggranna kunskaper om fiskebeståndens storlek och havets ekologi. Fisket måste utformas så att långsiktig lönsamhet och fiskevård gynnas och kortsiktigt vinstintresse bekämpas. Denna fråga behandlas utförligare i en särskild Östersjö-motion.

Fisken kan spela en större roll i folkhushållet om vi etablerar en statlig fiskepolitik – där hänsyn tas till de stora skillnaderna i öst- och västkustfisket – med sikten på att bättre utnyttja havets resurser och med ekologiska hänsyn för att ge arbete och försörjning.

Trädgårdsnäringen

70% av produktionen är koncentrerad till området Skåne, Blekinge, Halland, Östergötland och Stockholms län – Skåne står ensamt för 60%!

Självplockandet börjar också bli vanligt, dvs. att konsumenten själv får plocka sina bär och grönsaker hos odlaren.

Efterfrågan på trädgårdsprodukter ökar fortfarande. Men trädgårdsnäringen är pressad av importkonkurrens och har en svag ställning organisatoriskt.

Produktionens inriktning

En ganska stor och växande del av produktionen av fläsk, broiler och äggsken nu i "djurfabriker", skilda från det egentliga jordbruket. Det finns tendenser att transnationella företag tar över delar av animalieproduktionen och skaffar kontroll över både avel och fodertillförsel. Det finns också anledning att både från etiska och folkhälsosynpunkter vara starkt kritisk till formerna för denna fristående animalieproduktion. Det sammanhänger bl. a. med användningen av s. k. kemoterapeutiska (antibiotikaliknande) medel i uppfödningen. Vpk anser att nya "djurfabriker" inte skall få uppföras och de befintliga inte byggas ut. De bör i stället på sikt avvecklas och produktionen knyts till jordbruket i decentraliserade, måttligt stora anläggningar.

Dagens ofta ensidiga odling, s. k. monokultur, utarmar jorden och gynnar angrepp av skadegörare. Bekämpningen formas ofta till ett slags kemiskt krig mot naturen. En allsidig växtföljd, anpassad efter regionala förhållanden, minskar däremot förekomsten av ogräs, skadedjur och växtsjukdomar. Det är av flera skäl viktigt att i högre utsträckning än i dag producera proteinfodret inom landet. En successiv avveckling av kemikalieanvändningen kan – åtminstone i inledningsskedet – leda till lägre avkastning av vissa grödor, men är ändå önskvärd.

Ekologiska hänsynstaganden och risken för resistensbildning är skäl att söka andra vägar än kemikalieanvändning. Så länge bekämpningsmedel används behöver vi en förstärkt produktkontroll. En ökad satsning på resistensförädling är också viktig. Möjlighet till viss framgång anses föreligga beträffande 90% av sjukdomarna på lantbruksväxter, samt vissa viktiga frukt-, bär- och köksväxtslag. För växtskadedjuren är kunskaperna sämre beträffande tänkbara resultat.

Mat och makt

70% av livmedelsproduktionen passerar genom jättegrossisternas, ICA, Dagab-NK-Åhlén, händer. Dessa styr livsmedelsteknologin och matkvali-

teten. Specialisering av arbetet har liksom ensidig produktion medfört en fortgående utarmning av arbetets innehåll och yrkeskunskaper hos livsmedelsarbetarna. Livsmedelsarbetarförbundet går också som enda svenska fackförbund till offensiv mot storskalighet och försämrad matkvalitet. I ett näringspolitiskt program kräver förbundet decentralisering och ökat inflytande för konsumenterna.

Kraven som borde omfattas av hela arbetarrörelsen gäller en decentraliserad och mindre sårbar produktion och förädlingsindustri med en regional spridning för att slå vakt om självförsörjning, garantera sysselsättning, vidareutveckla och bredda yrkeskunnandet och skapa bättre arbetsvillkor i samtliga produktionsled.

Ca 30% av livsmedelsindustrin ägs av enskilda privata svenska kapitalägare. Volvo-Beijerkoncernen dominerar och expanderar bl. a. genom köpet av Felix från engelska Cavenham. Ca 12% ägs av enskilda utländska kapitalägare, där de största världsföretagen på området finns representerade, som holländska Unilever, schweiziska Nestlé, CPC International, Cadbury osv.

Den hårda priskonkurrensen i detaljhandelsledet, dvs. ett hårt tryck på att skära ner kostnaderna, har lett till ett minskat sortiment och specialiserad produktion vid varje enhet. Ett samarbete med verkstadsindustrin har inletts, där maskinleverantörerna nu spelar en avgörande roll över utvecklingen inom livsmedelsindustrin. Det teknologiska kunnandet övergår därmed till maskinindustrin. Härigenom har de ledande i Sverige – Alfa Laval, Tetra Pak, PLM, Volvo-Beijer m. fl. – även en stark ställning internationellt.

Den kemiska industrin, vilken levererar bekämpningsmedel till jordbruket och tillsatser till livsmedelsindustrin, har också ett betydande inflytande. Eftersom denna bransch domineras starkt av multinationella intressen och maktkoncentration, ökar sårbarheten i det svenska jordbruket och inom livsmedelsproduktionen.

Ett fåtal stora maktgrupper har fört oss in i en snabb utveckling mot högteknologisk produktion, stordrift och specialisering. Utslagningen av mindre och medelstora företag sker också i en snabb takt. Med hänsyn till beredskap, nationellt oberoende, sysselsättning och regionalpolitik innebär detta en farlig utveckling.

Volvos makt över vår mat är ett slående exempel på koncentration och monopolisering inom livsmedelsbranschen. Biljätten är på väg att genom sitt Proventor Food AB bli landets näst största livsmedelsjätte. Redan i dag finns det täckning för påståendet att Volvo reglerar en stor del av svenska folkets matvardag, från frukostlimpan till kvällsölen och sillsmörgåsen.

Utgången av kampen om Pripps avgör om bilföretaget Volvo skall få ett ytterligare stärkt grepp över Uddevalla och ett inflytande även över foder- och spannmålsförsäljning. Vinner Volvo dessutom slaget om Cardo tar man ett avgörande grepp över biotekniken och utvecklingen av utsädet via Hilleshög och Weibulls.

Kapitalets makt över maten måste inskränkas.

Jordbrukspolitiken måste vidgas till en heltäckande livsmedelspolitik. Hela produktionskedjan från råvara, förädling, distribution och till handeln, måste samordnas planmässigt.

Mot. 1985/86
Jo258

Konsumentinflytande

Konsumenterna har i dag mycket litet inflytande på hur den mat vi alla äter framställs och prissättningen på dessa varor. Det finns inte någon stark, organiserad konsumentrörelse. KF ägs visserligen av konsumenterna själva genom ca 2 miljoner medlemmar och sägs representera det starkaste demokratiska inslaget i den svenska livsmedelsförädlingen och distributionen. KF:s inriktning har dock följt de kapitalistiska ägargruppernas utveckling i många avseenden. Dock har KF visat större lyhördhet för satsningar på alternativa och avkemikaliserade varor, allteftersom konsumenternas krav har vuxit fram.

I de högindustrialiserade länderna har jordbruket som ekonomisk bas i samhället förlorat i betydelse. Några få procent av befolkningen är direkt sysselsatta i jordbruket, som utmärks av hög mekanisering och stor insats av, ofta importerade, produktionsmedel. Jordbrukspolitikens betydelse har förskjutits från att ha varit folkflertalets både utkomstkälla och kostförsörjningsmöjlighet till att gälla det senare.

Det mest påtagliga inflytandet över livsmedelspolitiken har konsumenterna i dag genom den konsumentdelegation som är en av parterna vid jordbruksprissförhandlingarna. Hittills har dock dessa förhandlingar varit hårt bundna av beslut i riksdagen genom de löpande jordbruksavtalen. Dessutom är konsumentdelegationen inte renodlat konsumentinriktad till sin sammansättning. Här finns, förutom representanter för de fackliga organisationerna och riksdagspartierna, representanter för det privata näringslivet i tillverkar-, grossist- och handelsledet. Det har måhända fungerat någorlunda, eftersom det endast varit leden före grossister och handel man förhandlat om, och man har därför haft gemensamt intresse av så låga råvara- och produktpriser som möjligt. Men om man skall vidga livsmedelspolitiken att omfatta också dessa led kan en konsumentdelegation knappast vara sammansatt på detta vis. Det behövs andra och fler kanaler för konsumentinflytande.

Den offentliga sektorn konsumerar stora mängder livsmedel på daghem, sjukhus, skolor, militärförläggningar osv. Den äger också betydande jordbruksarealer. Vid offentlig upphandling bör villkor ställas så att konsumenternas behov av giftfria och högkvalitativa livsmedel tillgodoses. Härigenom skulle en stimulans ges åt en riktig produktionsinriktning, och ett bidrag lämnas till folkhälsan och vettigare konsumtionsmönster.

Livsmedelsarbetarna har i likhet med konsumenterna förlorat möjligheten att i dag kontrollera varornas kvalitet. Samtidigt finns det nu ett mycket starkt engagemang hos enskilda konsument, miljörörelsen, vissa producenter/jordbrukare och livsmedelsarbetare. Folkhälsofrågorna har mött ett nytt starkt gensvar hos stora grupper också inom den fackliga rörelsen i övrigt, vid sidan av den vanligare arbetsmiljökampen.

Bristen på konsument- och folkrörelseinflytande hämmar dock det star-

ka engagemanget att få utlopp till att bli en verklig maktfaktor. Det behövs en strategi för detta, typ den som livsmedelsarbetarna nu kämpar för. Det behövs forskare och forskning som kan påbörja arbetet med en alternativ och mindre sårbar produktion av livsmedel men också en sådan plan för kemikalie- och övriga varuproduktion. Syftet skall vara att öka produkternas kvalitet utifrån konsumenternas behov.

För en ny livsmedelsproduktion med en strategi och helhetssyn även på folkhälsa, miljö och arbetsmiljö behövs en samverkan mellan facket, forskare, konsumenter och miljörelse. Därför kan ett första steg vara att ett forskningsinstitut helt oberoende av nuvarande maktgrupper inom livsmedelsindustrin byggs upp.

Ett första steg mot ökat konsumentinflytande över matpengarna är att inrätta konsumentdelegationer inom SPK, statens pris- och kartellnämnd, och använda priskontroll, övervakning och prisstopp i högre utsträckning. Företagen måste då förhandla om sina prishöjningar, och konsumenterna kan här få möjlighet till insyn och påverkan genom en större öppenhet vid sådana förhandlingar.

Sammansättningen av dessa konsumentdelegationer i SPK bör utredas. Om man utgår från intressegrupperingar kan det vara lämpligt att inrätta en konsumentdelegation vid förhandlingar med insatsvaruledet och en annan vid förhandlingar med handel och industri i ledet efter jordbruket och dess förädlingsindustri.

Med en sådan konstruktion kan konsumentdelegationens sammansättning vid jordbrukspriserförhandlingarna behållas. Intressena blir rätt klart utskilda i de olika leden. Livsmedelssubventionerna bör vid fördelningen ingå i jordbrukspriserförhandlingarna.

Konsumenten och livsmedlen

Livsmedlen skall vara bra, näringsriktiga och ha ett rimligt pris. Den ökade användningen av konstgödsel, bekämpningsmedel och kemiska tillsatser står i strid med kravet om bra livsmedel. Bra livsmedel skall vara färska och så lite raffinerade som möjligt. (Med det menar vi t. ex. att mjöl borde vara mindre finmalet och potatis ätas i mer naturlig form, inte som chips, pomes frites m. m.). Detta kräver en decentraliserad livsmedelsindustri.

Folkhälsan

Med utgångspunkt i att huvuddelen av all cancer är att hänföra till miljöfaktorer i vid bemärkelse, har det sagts att kosten skulle kunna spela roll vid så stor andel som 60% av all cancer hos kvinnor och 40% av all cancer hos män.

Den moderna livsmedelsteknologin har på olika sätt lett till nya kemiska ämnen i kosten. Den kemiska teknologin har medfört genomgripande förändringar i alla led av produktion, lagring och beredning av vår mat.

Huvuddelen av de kemikalier och gifter vi får i oss når oss genom mat och dryck, som gifthaltsrester från skilda stadier i hanteringen. Det gäller nitrat, tungmetaller och asbestfibrer genom dricksvattnet, det gäller rest-

substanser från bekämpningsmedel och konstgödsel, det gäller inte minst konserveringsmedel, färgämnen och konsistensgivare. Dessutom kan i födan också finnas biologiskt producerade gifter, t. ex. mögelgifter.

Mot. 1985/86
Jo258

Växtodling

Det är också angeläget att utforma det framtida jordbruket på sådant sätt att behovet av konstgödsel minskar och användandet av bekämpningsmedel försvinner. Utbrytning av djurhållning från det egentliga jordbruket skapar bl. a. stora problem med överskott av gödsel. En ökad areal av baljväxter skulle kunna tillgodose proteinbehovet och samtidigt lösa en del av problemen med arealanvändningen. Dessutom har det positiv inverkan på så sätt att det minskar behovet av kvävegödsling. Ett jordbruk med växtodling och djurhållning i kombination ger de bästa möjligheterna till en produktion i ekologisk balans.

Världen och vi

Vår livsmedelspolitik är hela tiden beroende av omvärlden, vilket lett till den form av gränsskydd och reglering vi sedan länge har. Sverige producerar överskott av både spannmål och djurprodukter.

Trots överskottet skulle vi inte utan vidare klara försörjningen vid en avspärrning. Vi är nämligen i hög grad beroende av import för att jordbruket i sin nuvarande form skall fungera. En tredjedel av alla insatsmedel i jordbruket importeras; t. ex. maskiner, konstgödsel, bekämpningsmedel, foderprotein. Det säljs 185 traktormodeller i Sverige, men bara en tillverkas inom landet. Både beträffande konstgödsel och bekämpningsmedel finns det kartellliknande överenskommelser mellan tillverkarna, vilket håller priserna uppe.

Det s. k. världsmarknadspriset är ett konstlat pris som styrs av ett fåtal privata storföretag (främst de s. k. fem systrarna) och vissa länder med konstant överskottsproduktion.

I dag pågår en kamp mellan västmakterna liksom mellan de transnationella bolagen om herreväldet över tredje världens folk och dess behov av livsmedel, läkemedel etc. Världssvälten är kolossal, inte minst på grund av de stora bolagens makt över produktionen av primära basbehov och på grund av samma bolags skövling och miljöförstöring av jordarna i tredje världen. Men också i USA är svälten omfattande. Många barn lider av direkt eller indirekt svält i denna en av de rikaste av nationer.

Nästan samtliga industriländer har ett starkt skyddsnät kring sin jordbruksproduktion. Det är därför missvisande att hävda att vi i avgörande grad skulle få billigare livsmedel om vi lät "världsmarknadspriserna" slå igenom, med resultat att huvuddelen av det svenska jordbruket skulle slås ut och finnas kvar endast där de bästa jordarna finns. Att satsa på en sådan utveckling vore att bedra oss själva. Om vi drastiskt minskar jordbruksproduktionen och blir beroende av att köpa utifrån så finns det ingen som av den anledningen kommer att sälja billigt till oss.

För att få så bra och billig mat som möjligt bör vi trygga vår egen livsmedelsproduktion och i största utsträckning göra oss oberoende.

Med hänvisning till det i motionen anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anføres om alla medborgares behov av trygg tillgång, till rimliga priser, på näringsrik, smakriktig och hälsosam föda,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres om att jordbrukspolitiken måste vidgas till en heltäckande livsmedelspolitik,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om regional "självförsörjning" av livsmedel i hela landet,
4. att riksdagen beslutar att inga nya "djurfabriker" skall få uppföras och att de befintliga skall avvecklas,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en successivt avvecklad kemikalieanvändning och om en produktion i ekologisk balans,
6. att riksdagen beslutar att ett forskningsinstitut helt oberoende av nuvarande maktgrupper inom livsmedelsindustrin inrättas, vars verksamhet skall bygga på en helhetssyn även på folkhälsa, miljö och arbetsmiljö,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres om en statlig fiskepolitik med sikte på att bättre utnyttja havets resurser utifrån ekologiska hänsyn,
8. att riksdagen hemställer hos regeringen om inrättande av konsumentdelegationer inom statens pris- och kartellnämnd¹,
9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anføres om att vid offentlig upphandling till t. ex. barnomsorg, äldreomsorg och sjukvård ställs villkor så att konsumenternas behov av giftfria och högkvalitativa livsmedel tillgodoses,
10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anføres om att monopolism inom livsmedelsindustrin bör bekämpas.¹

Stockholm den 27 januari 1986

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Jörn Svensson (vpk)

John Andersson (vpk)

Viola Claesson (vpk)

Nils Berndtson (vpk)

Inga Lantz (vpk)

Oswald Söderqvist (vpk)

¹ 1985/86: N304.

